

Pokalbis su mokytoja lituaniste Reda Jėčiūte

Donata Mitaitė: Jūs – mokytoja lituanistė. Prašom, pasakykit, kada ir ką Jūs baigėt?

Reda Jėčiūtė: Aš baigiau universitetą 1956-ais metais, labai labai seniai. Aš – lituanistė, bet niekada nebuvo labai gera mokytoja, nes tikra mokytoja, tik mokytoja dirbau šešerius metus Saločių vidurinėje mokykloje. Ten buvo labai įdomu – tokie geri laikai. Kai dabar palygini mokytojų gyvenimą su tuo, kaip buvo ten, atrodo, kad buvo be galo gera.

D. M.: O kodėl?

R. J.: Todėl, kad mokytojai mokė vaikus be tokios priežiūros, kaip dabar, be jokių susikaustymų, buvo labai nuoširdūs vieni kitiems.

D. M.: Buvo nebe Stalino, bet vis tiek dar sunkūs laikai?

R. J.: Nebe Stalino. Stalinas numirė, kai aš buvau studentė. Tada viena tokia studentė (negaliu minėt pavardės – būtų kompromitacija) sakė ugingą kalbą Universiteto auloj, kur dabar teatro salė, o paskui buvo labai labai aktyvi sąjūdininkė, labai labai gera mokytoja. Pagalvoju, kaip keičiasi žmonių gyvenimas!..

D. M.: Ar jiniai sakė tą vadinamą gedulingą kalbą? Ar verkė?

R. J.: Taip, sakė gedulingą kalbą. Ne, neverkė. O aš buvau nuėjusi (neatsimenu, kokia buvo diena) prie geležinkelio stoties, kur stovėjo Stalinas. O kodėl aš ten nuėjau? Aš nebuvo Stalino gerbėja, bet man imponavo, kad pasaulis sustojo – visur tokios tylos minutės! Žinau, kad buvo tokie ledokšniai, jau gal šiek tiek pavasaris.

D. M.: Buvo kovo mėnuo, Stalinas mirė kovo 5-ą dieną.

R. J.: Atsimenu, tirpo varvekliai – gal saulė švietė, kai tą kalbą sakė. O aš nežinau, ką veikia teatro salėj.

D. M.: Pasakykit, ką prisimenat iš universiteto, iš dėstytojų? Kas išliko ryškiausia – arba teigiamai, arba neigiamai?

R. J.: Ne, ryškiausia – teigiamai. Aš niekada nemėgstu kalbėti neigiamai. Dėstė Zaborskaitė. Viena mano kambario draugė (aš bendrabuty gyvenau) apie Zaborskaitę sakydavo: „Išgąsdintos paukštės akim...“ ar kažkaip panašiai. Zaborskaitė dėstė labai nedaug. Gerai atsimenu jos Vienuolį. Kadangi aš buvau kalbininkė, tai spec. seminaro nelankiau. Iš dėstytojų labai mylimas buvo Zinkevičius, kalbos būrely – Sabaliauskas. Lukšienė dėstė, kaip mes dabar su draugais pašnekam, labai plačiai, bet mes ne visada suvokdavom. Matydavom tokią gražią plaukų kupetą, ir visada per paskaitas būdavo ekskursų.

D. M. Ekskursų į kur?

R. J.: Pasakodavo apie ką nors plačiau. Mes buvom dar nelabai subrendę. Labai kruopščiai pasirengęs dėstė Lebedys. Kadangi senoji literatūra man buvo tolimesnė, galiu pasakyti juoką, kaip aš laikiau įskaitą. Apie ką manęs klausė? Iš senųjų rašytojų. Dabar staigiai net nebeprišimenu, kokios pavardės paklausė. Taigi sakau: „Buvo paskutinis.“ – „Koks paskutinis?“ Sakau: „Mano užrašuose – paskutinis.“

D. M.: O pas ką rašėt diplominių? Pas Zinkevičių?

R. J.: Ne, diplominių rašiau pas Urbutį. Mano diplominis „*Nomina agentis Žemaitės Raštuose*“ buvo neįdomus. Perskaičiau Žemaitės *Raštus*, į lapelius surašiau visus *nomina agentis*. Vadovas buvo gana pedantiškas. Aš gal nelabai rūpestingai rašiau. O diplominio recenzentas, kuris vertino, buvo Mažiulis. Labai bijojau gynimo. Urbutis siūlė ketvertą, o Mažiulis įvertino penketu, nors tame darbe nieko doro nebuvo.

D. M.: Išverskit iš lotynų – kas yra *nomina agentis*?

R. J.: Veikėjų vardai. Priesagos, nusakančios veikėjus. Sakysim, koks nors pjovėjas, pjovikas; -ikas, -tojas, -ėjas. Galiu papasakoti apie Mažiulio ekskursiją. Ar niekus pasakoti?

D. M.: Papasakokit, papasakokit.

R. J.: Oi čia – įdomių dalykų! Nežinau, kam kilo mintis, kad mes keturiese – dėstytojas V. Mažiulis, aspirantė J. Kardelytė, kurso draugė I. Česnavičiūtė ir aš – sugalvojome išvyką prie Sudervės ežero. V. Mažiulis – iš Zarasų krašto. Gal dėl to labai mėgo gamtą. Plaukiojam. Dėstytojas iš meldų surišo kūlį, kad neskeštume. Ir išplaukėme į ežerą. Aš

bent moku kūlio laikytis, o Irena vis kūlio apačioj atsiranda. Dėstytojas pamatė, kad su tokiomis plaukikėmis neverta prasidėti. Nuyrė prie krašto.

Tokie buvo studentų ir dėstytojų santykiai.

Instituto kalbininkai ir dėstytojai organizuodavo studentų keliones į lietuviškas saleles Baltarusijoje. Vietiniai žmonės labai džiaugdavosi, vaišindavo. Kartu dainuodavom, eidavom ratelius. Kalbininkas J. Paulauskas kelionėse išsižiūrėjo būsimą žmoną, šviesiaplaukę raudonskruostę dzūkaitę Aldoną. Niekam tada nė į galvą neatėjo, kad ji taps ori profesorė.

Mums studijuojant buvo praktika. Nežinau, kaip literatam. Kalbininkam reikėjo važiuot užrašinėti tarmės tekstų. Na, tiesiog atsakyti į anketos klausimus. Mes su Jašinskaite (Jašinskaitė buvo nepaprastai gabi kalbininkė, Biržų kunigo reformato Jašinsko duktė, labai graži mergina, gražiai apsirengusi) nusprendėm kartu važiuot į Dzūkijos kraštą, į Puvočių, Merkinės apylinkes, dar kitus punktus. O Jonas Kazlauskas, garsusis kalbininkas, kuris vėliau buvo nužudytas, važiavo su K. Morkūnu, kuris irgi – amžiną atilsį. Sako: „Važiuokim, imkim keturis punktus ir kartu visus aprašysim.“ Buvo nuostabi kelionė! Mes keturiese keliavom, aplankėm keturis punktus. Aš ten buvau beveik vietoj balasto – Jašinskaitė daugiau dirbo, o Kazlauskas tarmę mokėjo. Mes taip gražiai Dzūkijos tarmės¹ aprašėm! Buvom Puvočiuose, prie Merkio, nakvojom Merkinėj. Keliaudami iš Merkinės, susitikom su Savukyno kompanija, nuėjom į Druskininkus.

Taip aš įpratau keliauti po Lietuvą. Matyt, dėl to paskui kiekvieną vasarą baigusi mokslus, visada būdavau ekspedicijose.

D. M.: Kokiose ekspedicijose? Kas jas rengdavo?

R. J.: Kalbinėse ekspedicijose. Visą laiką rinkom medžiagą žodynui. Iš pradžių buvo dialektologinės anketos. Ekspedicijas organizuodavo Institutas. Duodavo šiek tiek pinigų – ašaras. Dalyvaudavo studentai. Daug nereikėjo. Nakvodavom pas žmones, daržinėse. Būdavom dviese su I. Jašinskaite. Kai dialektologinės anketos baigėsi, tada, jau mokytojaudama ir vėliau – dirbdama, pradėjau važinėti su Vanago kompanija, rinkdavom vietovardžius. Kiekvieną vasarą būdavo labai įdomu.

D. M.: Dabar galim grįžti į mokytojavimo laikus – į Saločius. Vadovėliai turėjo būt labai seni.

¹ Turimos galvoje pietų aukštaičių tarmės šnektos.

R. J. Oi, vadovėlių gi nebuvo! Kadangi aš buvau ne literatė, kai nuėjau mokytojauti, vyresnių klasių neturėjau. Žemesnėse klasėse mokydavau kalbos, ir gana. Žemesnėms klasėms gal ir buvo vadovėlių. O paskui mokytojų neliko. Vieną literatūros mokytoją atleido (neseniai palaidojom). Ar jis slapstėsi, ar miške buvo, todėl ėmė ir atleido. Tada jau man reikėjo dėstyti literatūrą. Naktį rašydavau konspektus (kokie tie konspektai...), paskui iš jų diktavau vaikams. O vaikai kartodavo, ką pasakydavau. Tie egzaminai būdavo tokie...

D. M.: Ar vaikai tada skaitydavo?

R. J.: Man atrodo, kad skaitydavo. Kai pasirodydavo naujų knygų, dar jų aptarimus rengdavom. Atsimenu, aptarinėjom Mieželaitį, paskui – Roždestvenskio poemą „Rekviem“. Buvo labai gražus tekstas, kūrėm inscenizacijas.

D. M.: Ar Roždestvenskio poemos tekstas jau buvo išverstas, ar jį skaitėt rusiškai? „Rekviem“ tekstas, beje, man iki šiol gražus.

R. J.: Taip, inscenizavom, kai tekstas buvo išverstas. Mokyklos direktoriai keitėsi, bet tada direktorė Rozalija Vaitiekūnaitė buvo lituanistė. Jai labai patiko drama, gražiai deklamuodavo. Dabar ji gyvena Vilniuj. Sena sena – už mane dar senesnė. Iš gyvenimo Saločiuose dar buvo įdomus susitikimas su keliauninku Antanu Poška. Jis kilęs iš to krašto. O šiaip įdomesnių susitikimų su rašytojais gal daugiau ir nebuvo. Pasvaly būdavo organizuojamos konferencijos, suvažiuodavo mokytojai, nakvodavo.

D. M.: Kokios konferencijos?

R. J.: Rudenį – dviejų trijų dienų pasitarimai mokytojams. Saločiai nuo Pasvalio buvo kokie dvidešimt penki kilometrai. Ten – Rygos kelias.

D. M.: Saločiai – mano tėvo vaikystės miestelis. Ir Čigriejaus.

R. J.: Taip, Čigriejaus kūryba man – pasakų pasaka. Tos visos vietovės. Daugiau iš Saločių nieko išpūdingesnio neprisimenu.

D. M.: Ar Jūs dirbot Biržuose?

R. J.: Dirbau.

D. M.: Ką Jūs ten dirbot?

R. J.: Paskui pradėjau dirbti Metodiniam kabinetė. Dar dirbau Pasvaly, paskui – Pakruojy, paskui – Biržuos, paskui – vėl Pakruojy.

D. M.: Ką tai reiškia – „dirbti Metodiniam kabinetė“?

R. J.: O Metodinis kabinetas – tai Švietimo skyriaus padalinys. Ten dirbo valdininkai, kurie tvarkydavo visas rajono mokyklas. Būdavo inspektoriai, kurie žiūrėdavo mokymo kokybės, tikrindavo pamokas. Būdavo viena Metodinio kabinetė vedėja. To darbo tikslas – organizuoti seminarus mokytojams. Mokytojai stebėdavo vieni kitų pamokas, klausydavo kokių nors paskaitų. Žmonės tada labai netingėdavo! Sakysim, iš Saločių ėjau pėsčiom gal kokius dešimt kilometrų, kad pamatyčiau vienos mokytojos pamoką. Susirinkdavo grupė žmonių, stebėdavo, draugiškai aptardavo tą pamoką. Vienu žodžiu, santykiai buvo labai draugiški.

D. M.: Koks buvo lituanisto, paprastai vis tiek turinčio patriotinių užmojų, santykis su sovietine santvarka? Ar patriotizmas ir sovietizmas kaip nors kirsdavosi, ar nesikirsdavo?

R. J.: Kirsdavosi. Būdavo povandeninių srovių. Tiesiogiai nelabai kas ką pasakydavo. Galiu pasakyt tokių dalykų, kas kirsdavosi, iš jau vėlesnio, iš tolimo laiko – iš Biržų.

D. M.: Maždaug kelinti čia metai? Nuo kada Jūs dirbot Biržuose?

R. J.: Biržuose aš dirbau nuo 1972-ų iki 1976-ų metų. Biržuose buvo aršiausias sovietinės santvarkos įsikūnijimas.

D. M.: Švietimo skyriuj?

R. J.: Biržų rajone – visur. Saločiuose aš to dar nepajutau. Matyt, kai mokytojas dirba, su tokiais dalykais nelabai susiduria. Bent man neteko patirti. Tik tai, kad vieną mokytoją atleido. Atleisdami tą mokytoją, labai niekšiška elgėsi. Tik džiaugiuosi, kad aš teisingai pasielgiau.

D. M.: Kuria prasme?

R. J.: Nesakė, tikros priežasties, kodėl tą literatūros mokytoją atleidžia. Nesakė, kad atleidžia dėl to, kad tas mokytojas ar slapstėsi miške ar kad

buvo turtingas. Jis buvo kilęs nuo Stačiūnų, iš Pakruojo rajono. Domas Matuzas. Mokykloj sušaukė profsajungos komitetą (ten buvo gal penki žmonės). Teigė, kad jis, kaip mokytojas, blogai dirba. Dėl to jį atleidžia – kaip blogą mokytoją. Turbūt aš viena išdrįsau sakyti, kad jis dirba visai gerai. Užtat jis iki pat mirties manęs bloguoju neminėjo. Buvo toks iš pasalų niekšiškas susidorojimas. O daugiau Saločiuose su tokiais dalykais nesusidūriau. O Biržuose jau kitaip – patriotizmo ir sovietizmo santykis buvo labai ryškus. Sakysim, buvo labai gražiai minimas Binkio jubiliejus. Ko gero, buvo 1973-ieji metai. O kiek metų jam tada buvo, nežinau. Biržuose aš dirbau ne tik Metodiniame kabinete. Man paskyrė dar Kraštotyros draugiją. Buvo dar viena samdoma mokytoja, kuri gaudavo atlyginimą už sekretorės darbą. O aš buvau tokia visuomeninė pirmininkė. Iš viso Biržų kraštas įdomus. Kraštotyros draugija man padėjo surengti Binkio minėjimą. Mokytoja Onutė Levendavičiūtė-Balkevičienė (paskui Telšiuose dirbo) su mokiniais paruošė labai gražų Binkio paminėjimą, kur buvo deklamuojamos Binkio eilės. Aš pati kviečiau svečių iš Vilniaus. Atvažiavo Sofija Binkienė, Gerardas Binkis; o iš rašytojų – J. Graičiūnas, A. Miškinis. Viskas buvo labai gražu. Miškinis priminė sergančio Binkio žodžius (jis labai mylėjo tą kraštą): „Jeigu aš pareičiau pėsčias į Papilį, gal ir sveikata man pagerėtų?“ Paskui – vakarienė. Kaip ir visada, po renginių mes vakarieniavom Susirinko Papilio žmonės, svečiai. Šuazelio de Guafjė dvaro rūmuose vienas biržietis (nežinau nei jo pavardės, nei pareigų) drįso Miškiniui, kaip buvusiam tremtiniui, pasakyti: „Tu čia daugiau neatvažiuosi!“ Miškiniui tai buvo labai skaudu. Aš pati turbūt negirdėjau, neatsimenu, iš kur aš tai žinau, bet taip buvo – toks faktas.

D. M.: O kodėl jis taip pasakė? Ar jis buvo komunistas?

R. J.: Atseit, Miškinis – buvęs tremtinys, tai mat galėjo įžeidinėti žmogų: „Tu čia daugiau neatvažiuosi!“ Kas dar Biržuose buvo? Janonio minėjimas. Dabar man sarmata, kai Kubilių skaitau. Kubilius parašė monografiją apie Janonį. Pagalvojau, kad reikia pasikviesti Kubilių. Kubilius apie jį kalbėjo mokytojų lituanistų seminare. Galvoju, kaip Kubiliui buvo nesmagu kalbėti apie Janonį, knyga buvo seniai rašyta. Bet jis pasakojo labai gražiai. Susiėjimas buvo gražus. Kubiliui padovanojom juostą.

D. M.: Kodėl Jūs manot, kad Kubiliui buvo nesmagu kalbėti? Man atrodo, kad jis iki pat galo matė Janonį gana gražų.

R. J.: Knyga labai gražiai parašyta. Kaip gražiai vėliau Noreika skaitė Janonio poeziją, kokia graži kompozicija! Dar Biržuose vykdavo literatų

konkursai, susirinkdavo deklamatoriai – vaikai. Kiekvienais metais konkursai rengiami vis kitam rajone. Tas vakaras Biržuose buvo skirtas Janoniui. Mokytoja Pilėnienė parengė tokią gražią kompoziciją, kad visi ten aikčiojo! Ta mokytoja buvo (ir dabar tebėra) labai talentinga, bet nebemokytojauja. Mes leidom tokį sulankstomą kaip laikraštis bukletuką (anksčiau bukletukų nebuvo įmanoma išleisti – sudėtinga; aš jo ieškojau, bet neberadau). Bukletuke – Biržų krašto rašytojai. Aš jiems rašinėju laiškus, kad jie atsiųstų, ką iš savo kūrybos norėtų į bukletuką, į tą laikraščio puslapį, įdėti. Strielkūnas parašė: „Ką norit, tą dėkit.“ Paskui Ministerijoje (nebeminėsiu pavardės, nes žmogus buvo doras, bet ką reiškė baimė!)... Buvom pasirinkę Strielkūno eilėraštį „Sonetas anų laikų Vabalninkui“: „Keli keliai keliems šimtams svečių / Sekmadieniais, kai turgūs arba mišios. / Keliolika gatvelių neplačių, / Tarp jų – Bartkūnų, Biržų ir Paryžiaus.“ Tą bukletuką reikėjo tikrint Ministerijoje. Kadangi Ministerija – to vaikų ir jaunimo susirinkimo organizatorė, tai kiekvieną popiergalį tikrino. Labai rimtas lituanistas Ministerijoje pamato žodį „mišios“: „Netinka!“ Kliuvo žodis „mišios“.

D. M.: Ar tada visas eilėraštis išmetamas?

R. J.: Tada į bukletuką dėjo kitą eilėraštį. Kitam eilėrašty strigo paminėtas gėrimas. Vėl kas nors kliuvo. Viskas buvo tikrinama pedantiškai. Kas Biržuose buvo dar labai baisu? Kadangi buvau susijusi su kraštotyra, užkliuvo štai kas. Buvo vėl labai graži ekspedicija, joje turbūt – jaunimas, iš Instituto – Vincas Kuzmickas ir Kazys Eigminas. Eigminas taip mėgsta atsipalaiduoti, juokus krėsti. Ekspedicijoje dalyvavo ir kiti jauni žmonės, moksleiviai. Mes gyvenom Papily, labai smagiai rinkom medžiagą, buvo labai malonu. Prie to neprikibo. Po kurio laiko užkliuvo „Lietuva brangi“.

Kadangi domėjomės kraštotyra, su mokiniais rengėm ekspediciją tam kolūky, kur dabar Rinkuškių alaus gamykla. Kolūkio pirmininkas turbūt buvo Poškus. Buvo renkama ir kraštotyros medžiaga. Kolūkis gerai tvarkėsi. Kur aš įkliuvau? Kai vadovavau Kraštotyros draugijai, reikėjo rašyti kolūkių istorijas. Žagrakalys buvo kraštotyryninkas. Paprašiau jo pagalbos. Spėjau, kad jis – Žagrakalytės giminaitis, nors nežinau jų santykių, ryšių. Pasirodo, kad jis – turbūt buvęs tremtinys.

D. M.: Man atrodo, kad jis kažkaip susijęs su partizanais.

R. J.: Kai pamatė Žagrakalio pavardę, mane iškart atleido iš Kraštotyros draugijos. Man tai kas? Bet ta mokytoja, kuri algą gaudavo už sekretorės pareigas, liko be darbo. Ji dabar gyvena Vilniuje. Ištekėjo už

fotomenininko Algimanto Žižiūno. Regina Liubertaitė – tokia patriotė, ypač kalbos patriotė.

D. M.: Pranciška Regina Liubertaitė?

R. J.: Taip, ji buvo Kraštotyros draugijos sekretorė. Ją atleido iš darbo dėl to, kad Žagrakalys rašė tą istoriją.

Vienu metu į mokytojų pasitarimą ateina kažkoks saugumietis ir sako: „Na, ir „Lietuva brangi“ išvis nereikėtų dainuot.“ Iki tokio lygio Biržuose buvo nusirista. Man vietos ten nebeliko. Su tais kraštotyrininkais važiuoju į Rokiškį, muziejuje žiūrėjom Šepkos darbus. Paskui gal į Būgos gimtinę patraukėm, važiuoju toliau į Aukštaitiją. Muziejuje buvo parengta 1919-ųjų metų ekspozicija. Aš pasakiau vaikams: „Praeikim greičiau, čia panašiai – visur kartojasi.“ Va šitas mano sakinyš jau užkliuvo. Tada Biržuose pasidariau visai *persona non grata*. Jau būtų gal ir iš darbo atleidę, bet aš vėl grįžau į Pakruojį.

O Pakruojyje, kas susiję su sovietmečiu, buvo baisiai gaila Sauliaus Filipavičiaus. Šitoks buvo mokinys, toks literatas!

D. M.: Jisai iš anksto buvo nusistatęs, kad stos į seminariją.

R. J.: Ne, ne.

D. M.: Prisimenu, mokytoja Lovčikaitė pasakojo, kaip jinai bandė rodyti jam Liudo Vasario kelią ir klausinėti: „Ar tau nekils tokių problemų?“

R. J.: Vieno vakaro metu (nebeatsimenu, su kokiais rašytojais buvo atvažiavusi Bukelienė), jis ėmė ir nusiuntė Bukelienei klausimą. Buvo taip su humoru parašyta: „Kokio reikėtų blato, kad įstotum į universitetą?“ Bukelienė suprato tiesiogine prasme: „Ateikit, kas taip parašė, iš karto duosiu antausį!“ Kad šitaip drįsta blato prašyti. Matyt, jis galvojo apie literatūrą. Bet jam charakteristikos nepasirašė.

D. M.: Dičpetris buvo jo auklėtojas. Ten kažkas buvo. Mano galvoj išliko, kad jis visą laiką bendravo su Linkuvos klebonu – buvo orientuotas į tą pusę.

R. J.: Gal bendravo. Bet jis turbūt galvojo apie literatūrą. Paskui po metų, autobusu važiuodama į Panevėžį, sutikau jį ir klausiu: „Ar jūs nebegalvojat apie literatūrą?“ Sako: „Dabar mano keliai pasikeitė.“ Tada Panevėžy turbūt kunigai rengė Kunigų seminariją. Nesvarbu, jis literatūrą labai mėgo.

Nepasakiau, kas buvo skaudžiausia. Tada Lovčikaitė organizavo kelionę į Tolminkiemį. Reikėjo sąrašų – sudaryt sąrašą ir patvirtint pasų skyriuj. Filipavičių išbraukė iš to sąrašo. Kaip jam turėjo būti skaudu! Toks literatas, ir negalėjo važiuoti į Tolminkiemį. Paaiškinimas: „Jis – chuliganas!“

D. M.: Jis patarnaudavo mišioms.

R. J.: Taip.

D. M.: Aš niekaip nesuprantu to klausimo dėl blato. Kur jau kur, o stojant į lituanistiką, blato tikrai nereikėjo. Aš stojau švari, visiškai be nieko – mergaitė iš kaimo.

R. J.: Matyt, jam taip norėjosi paklausti. Gal ir nereikėjo.

D. M.: Aš suprantu, kad gal stojant į mediciną, teisę, buvo galima taip paklausti.

R. J.: Pažymių gi reikėjo.

D. M.: Pažymių reikėjo, bet, sakau, aš stojau kaip mergaitė iš kaimo, absoliučiai neturėdama jokio blato.

R. J.: Tai pažymiai buvo geri.

D. M.: Sauliaus pažymiai irgi buvo geri.

R. J.: Nežinau. Jis gal šiaip sau paklausė, jam gal buvo gražu taip paklaust – užduot netradicinį klausimą.

D. M.: Gal jisai tiesiog provokavo.

R. J.: Gal provokavo. O paskui Saulius priėjo prie Bukelienės ir paaiškino, kad čia buvo nerimtas klausimas.

O dabar galiu papasakoti apie tai, kas nutiko Anykščiuose. Anykščiuose buvom tik mes su Lovčikaite, ne mokytojų grupė. Buvo 100-osios Vaižganto gimimo metinės – labai gražus minėjimas. Jis prasidėjo turbūt Vienuolio muziejuj. O paskui visos iškilmės – kaime, gimtinėj. O paskui iš gimtinės, nuo sodybos, kur paminklas pastatytas (yra skulptūra), nusitęsė žmonių eiseną į Popšutės giraitę. Tiek daug susirinko žmonių iš visos

Lietuvos, kad eisena buvo nusidriekusi tiesiog nuo tos gimtinės iki Popšutės giraitės – geras kilometras! Dabar akyse vaizdas: eina žmonių minia (kadangi ten buvo siauras kelelis, žmonės – vienas paskui kitą) į Popšutės giraitę. Anykščių muziejuje tada dirbo direktorė Teresė Mikeliūnaitė ir Veronika Bujokaitė-Kielienė. Mus su Stase nuvežė mokytojas iš Druskininkų – Čiurlionio tyrinėtojas Valentukevičius.

D. M.: Ar Jūs prisimenat tą istoriją, kai Lovčikaitė kartu su Jovu įkliuvo? Jis kaip tik Filipavičiaus klasėj mokėsi.

R. J.: Taip, labai gerai atsimenu. Kadangi vykdavo literatų deklamavimo, kūrybos aptarimai, rajonas, aišku, atrinko Jovą. O zonos skaitymai buvo Kupišky. Skaitė „Jaunosios Lietuvos“ išangą („Kur šiandieną Jinai?“)... Kupišky komisijos pirmininkas buvo Zulonas, „Kupiškėnų vestuvių“ režisierius. Jis, kaip senas, didesnę patyrimą turintis žmogus, Lovčikaitę perspėjo: „Klius tas tekstas – ištrauka.“ Stasė sako: „Ai, turėsime ir kitą – „Ir kas do naktis!“ Tas žiemos peizažas. Bet anas tekstas iš „Jaunosios Lietuvos“ buvo pasirinktas gal ne vien dėl turinio. Jis labai geras ir deklamuoti – tie šaukiamieji, klausiamieji sakiniai.

D. M.: Be to, jis tada buvo chrestomatijoj.

R. J.: Taip, buvo chrestomatijoj. Aktoriui yra kur pasireikšti. Tada, kai buvo deklamuojama, man Vilniuj – seminaras. Kai grįžtu, man sako: „Atvažiavęs Ministerijos inspektorius Jakelaitis, tikrina Lovčikaitės pamokas.“ Tiktai vieną dieną buvo tas konkursas, o jau kitą dieną atsiųstas Ministerijos inspektorius (ar jis pats čia važiavo) tikrina Stasės pamokas! Bet žmogus buvo su galva ir matė, kad mokytoja labai gerai dirba. Jeigu būtų būsus biurokratas, nežinau, kaip būtų pasibaigę. Pakruojy buvo gana protinga sekretorė Galiauskaitė.

D. M.: Kompartijos sekretorė?

R. J.: Kompartijos. Bet ji buvo ne tokia, kaip kiti sekretoriai. Ji žiūrėdavo žmogaus. Jeigu jis savo darbą dirba, tos pažiūros jai neužkliūdavo. Ji atėjo į Švietimo skyrių, į Metodinį kabinetą, pasiėmė tą chrestomatiją. Kai pasiskaitė, ir jai truputį jau nebedrąsu... Na, bet nieko. Aišku, apdovanojimų skaitovas Jovas jau negalėjo gauti. Eksperto kategoriją Stasė gavo jau kitais laikais. Vienu žodžiu, tada buvo kaip benzino įpilta.

D. M.: Jūs – Metodinio kabineto vedėja. O čia – skandalas mokykloj dėl patriotinių pažiūrų. Ar Jūs su tuo kaip nors susijusi, ar ne?

R. J.: Manęs dėl to nekabino.

D. M.: Čia – ne Jūsų atsakomybė?

R. J.: Jeigu norėtų, galėtų ir taip sakyti. Kadangi aš toj rajono komisijoj, kur atrinkdavo skaitovus, būdavau (nors pirmininkė nebuvo). Tam tikra prasme atsakomybė buvo. Sakau, sekretorė Galiauskaitė nebuvo tokia bloga. Biržuose į tokį dalyką tuoj pat kitaip žiūrėtų.

D. M.: Kai aš dar mokiausi dešimtoj, vienuoliktoj klasėj, prasidėjo vakarai, susitikimai su rašytojais, ir su gerais rašytojais. Kaip tai buvo padaroma? Kokia buvo pradžia?

R. J.: Susitikimai su rašytojais, tarybiniais poetais prasidėjo nuo Mieželaičio. Dar prieš Biržus. Buvo turbūt 1969-i metai. Mieželaičio penkiasdešimtmetis. Nežinau, iš kur man šovė į galvą mintis, kad reikia renginio. Na, gal kad Mieželaitis. Vis tiek jam – penkiasdešimt metų, jis kilęs iš Pakruojo rajono. Stasė buvo parašiusi gražų straipsnį į laikraštį apie tėviškę. Čia jis gyveno gal dvejus ar trejus metus.

D. M.: Labai neilgai, bet jis čia gimęs.

R. J.: Taip, čia gimęs. To namelio ten nebebuvo. Dabar Mieželaičio tėviškė klaikiai apleista. Anksčiau nebuvo apleista. Rašėm laiškus dėl minėjimo, kvietėm, jis atvažiavo. Buvo labai mielas susitikimas. Mokykloj paskui buvo vakarienė. Jis labai daug kalbėjo apie kitus rašytojus. Tada kaip tik buvo pasirodžiusi knyga „Čia Lietuva“. Buvom Pakruojo dvare. Tas dvaras tada dar buvo Žemės ūkio mokykla. Nuotrauką dar turbūt kažkur turiu. Tenai Mieželaitis sakė: „Va čia būtų gerai įsteigus Rašytojų sąjungos filialą, kadangi tokia graži vieta.“ Važiuom prie malūno, kur Pakruojo riba su Radviliškio rajonu. Vienu žodžiu, daug kalbėjo apie praeities rašytojus, apie kuriuos jis rašė knygoj „Čia Lietuva“. Tas susitikimas buvo tikrai įdomus. Nuo čia ir prasidėjo mintys, kad su rašytojais galima susitikt. O paskui tiesiog atsitiktinai, per Domą Šniuką.

D. M.: Ar Domas Šniukas buvo „Tiesos“ redaktorius?

R. J.: Taip. Tuo metu, kai Pakruojuje buvo Mieželaitis, Domas Šniukas buvo „Literatūros ir meno“ redaktorius. Jis dar padėjo tartis.

D. M.: O iš kur Jūs jį pažinot?

R. J.: Mes – iš vieno kurso. Tik jis – žurnalistas, aš – lituanistė. Mes buvom pažįstami iš studijų metų. Bet draugai nebuvom, tokie atsitiktiniai pažįstami. Jam nusiunčiau tulpių svogūnėlių. Jis turėjo sodą, jam tai buvo įdomu. Jis sako: „Aš galiu surengt gražų vakarą mokytojams.“ O kadangi man Švietimo skyriuj priklausė mokytojų kvalifikacijos sritis, tai turbūt 1969-ųjų ar 1970-ųjų sausį (gal vis dėlto 1970-ųjų sausį) buvo surengtas labai gražus vakaras visiems mokytojams. Buvo tradicija rengti mokytojų pasitarimus. Susirinkusiems mokytojams arba kalbas kas nors sako, arba vyksta vakaras. Tada tame vakare buvo baisiai daug svečių. Šniukas surinko šitokią grupę! Jis turėjo galimybę, kadangi tada buvo „Literatūros ir meno“ redaktorius, mašiną galėjo gaut. Buvo atvažiavę Čiudakova, dainininkas Paulauskas, Znadzilauskaitė, akompaniatorė; iš poetų – Graičiūnas, Strielkūnas, Širvys; prozininkas Aputis; Eustachijus Aukštikalnis, Verba – kino kūrėjai. Tas vakaras buvo kultūros namuose. Kiną žiūrėjom kino teatro salėj. O paskui buvo balius Rozalimo mokykloje. Ten Čiudakova valsą pradėjo šokti su, amžiną atilsį, Rozalimo mokyklos direktorium Česu. Sėdėjom prie stalų. O prie mūsų stalo sėdėjo poetai ir mes – keturios lituanistės. Buvo taip smagu! Dar Strielkūnas buvo nevedęs. Dviese su Strielkūnu kalbėjom. Strielkūnas klausė: „Ar man jau vesti?“ Mūsų stalias buvo labai smagus. Sėdėjom visi – visos tos keturios mokytojos, dvi jau – amžiną atilsį. Iš tos grupės žmonių, kurie sėdėjom prie stalo, tik Šniukas, mokytoja Augutienė ir aš tebesam gyvi. Ten buvo tokie staleliai. Buvo labai smagu. Paskui Šniukas sako: „Mes jus turbūt iki ryto turim linksmint?“ O mes galvojom, kad svečiai dar neina miegot. Čiudakova tada miegojo šalčiausiam bendrabuty. Tada, ko gero, sirgo. Buvo tokia šokėja Dora (gal ji – Teodora, bet vadino Dora), labai gražiai šoko tam vakare. Net vienam Apučio apsakyme (gal „Užšalusios skulptūrų akys“?) minima to vakaro prototipė – kaip jam buvo įstrigusi! Jie, Eustachijus Aukštikalnis, turbūt ir Širvys, lydėjo. Paskui Aukštikalnis atsidūrė Radvilišky, naktį blūdinėjo. Rimtieji rašytojai atsigulė, o kiti plavinėjo. Širvys pametė pirštines, nušalo rankas. Kitą dieną buvo piktas, sakė: „Ką čia dabar?“ Buvo toks pienininkas Vaidotas. Jo žmona – mokytoja. Sako: „Jum pasiūlysim raugo.“ Rašytojai net nežino, kas tas raugas. O raugas pieninėse buvo tokia grietinėlė raugint grietinei, buvo labai skanu. Kitą dieną svečius tuo raugu pavaišinom. Paskui mes, lituanistės, susitarėm, kad visiem rašytojam megsim pirštines, kadangi

Širvys pirštines pametė. Aš turėjau megzti pirštines Graičiūnui. Numezgiau, tik, aišku, neatidaviau. Visos kitos pirštinių nunezge. Taip ir liko. Vienu žodžiu, tas vakarėlis buvo labai gražus.

Matyt, paskui prasidėjo tokios tradicijos – rengti vakarus. Jau man atsirado drašos. O kai išsikėliau į Biržus, Biržuose buvo Sruogos, Binkio, Janonio minėjimai. Janonio minėjimu rūpinosi valdžia, kadangi buvo jaunųjų literatų susirinkimas. O į Sruogos minėjimą buvo atvažiavusi režisierė, Šiauliuose stačiusi „Pajūrio kurortą“, – Aurelija Ragauskaitė ir aktorius P. Piaulokas su pintinėle gražių gėlių. Jas padėjo Sruogos tėviškėje, prie namo. O kai grįžau į Pakruojį, važiuoju po rašytojų tėviškes – rengėm ekskursijas.

D. M.: Ar važinėjot su mokiniais, ar su mokytojais?

R. J.: Tik su mokytojais. Aš dirbau tik su mokytojais. Vienas mokytojas pasakė: „Ką čia taip – tik važinėti. Jau geriau ilgiau pabūti rašytojų tėviškėse!“ Ta mintis įstrigo. Buvo labai geras Švietimo skyriaus vedėjas.

D. M.: O kas tada buvo?

R. J.: Tada vedėjas, man atrodo, buvo V. Rimša. Jis leido rengti mokytojams tokį seminarą. Vedėjas parašo įsakymą surengti penkių dienų lituanistų seminarą, ir tas penkias dienas mes oficialiai išvažiuojam į kokią nors vietovę. Seminaras prasidėjo Anykščiuose. Tada mes buvom septynios mokytojos ir dar vienas vyras – mokytojas Tamošaitis. Apsigyvenom bendrabuty. Tas bendrabutis buvo prie tokios cerkvikės, toj pagrindinėj gatvėj, ir gyvenom ten penkias dienas. Mokytojas Katinas vedžiojo po Vienuolio vietas. Paskui Veronika Bujokaitė-Kielienė vedė mus į Didžiulienės sodybą, kalbėjo apie Vaižgantą. Žmonės pasirengę, konspektus pasirašę, pasakojo. Kiekviena dieną ėjom vis į kitą vietovę. Tai buvo baisiai įspūdinga! Negana to, dar pakvietėm filosofą Antaną Katalyną.

D. M.: Jau amžiną atilsį.

R. J.: Aš ir jį pragyvenau. Katalyną buvau pakvietusi lituanistam į seminarą, į Pakruojį. Ten, matyt, buvo kalbama apie kūrinio interpretaciją ar suvokimą. Tada buvo realistinis suvokimo metodas, kad objektyvi tikrovė atsispindi kūrinį, ir taip maždaug analizuoji. O Katalynas jau aiškino, kad kūrinys gyvas tada, kai suvokėjas, skaitytojas savo sąmonėje, vaizduotėje jį atkuria. Rodė impresionistų fotografijų. Vienu žodžiu, buvo

labai įdomus seminaras. O vienas toks lituanistas (pavardės irgi neminėsiu) taip smarkiai su juo ginčijosi. Jau baigėsi seminaras. Galų gale Katalynas nebeiškentęs: „Ai, tos metodikos... Kaip katė kačiukus išmoko peles gaudyt? Be jokių metodikų!“ Tokia detalė.

D. M.: Ar taip pasakė Katalynas, ar mokytojas?

R. J.: Taip pasakė Katalynas. O mokytojas teigė savo – kad reikia suvokt objektyvią tikrovę, kiek ji atsispindi kūrinį. O kaip be metodikų kūrinį išnagrinėsi...

D. M.: Dabar pagalvojau, kad metodikos labai įvairios. Bet tada buvo viena.

R. J.: Tada buvo viena. Aš išdrįsau pakviest Katalyną į mūsų seminarą Anykščiuose. Tiek turėjau drąsos! Mes pirmą dieną jo nesulaukėm. Ateinam turbūt iš Niūronių. Mūsų toj patalpoj, toj klasėj, kur mes gyvenom, toks vaizdas: paklotos ar užklotos lovos, pamerkta lauko gėlių puokštė ir pusė butelio degtinės. Kodėl mes tą degtinę gėrėm? Tarp mūsų buvo vienas vyras. Alkoholikų ten nebuvo. Ateina Katalynas. Tokia situacija. Mes dar negrižę. Jis pamatė tokią klasę. Paskui mes ateinam, ir jis mum pradeda kalbėt. Ten maždaug buvo semiotikos pradmenys. Nieko mes tada gal nesupratom. Lovose susėdę ar sugulę po kelionės, klausėmės. O kitą dieną su Katalynu keliavom prie Puntuko. Tada nebuvo keleivinių – sunkvežimių. Nuvažiavom, apžiūrėjom Puntuką. Tada turbūt dar nebridom per Šventąją prie Karalienės liūno. Reikia laukt sunkvežimio. Bet čia tokios smulkmenos, bet detalės juokingos.

D. M.: Gerai, tegul būna.

R. J.: Laukiam sunkvežimio. Nuobodu laukti. Sakom: „Žiedą dalykim.“ Kokie aštuoni žmonės dalija žiedą. Katalynui teko gaudyt peles. Apie jį mes renkam visokias žinias. Jis buvo toks lieknas. Jam tada dar dantį labai skaudėjo. Buvo tokia labai sąmojinga mano draugė iš tos kompanijos – Ema Libikienė, dirbusi Lygumuose. Tokia graži, šviesiaplaukė, pilna moteris mėlynom akim. Ji sąmoningai sugalvojo sakyt Katalynui – „Velnio pirštas“, kadangi velnias nešė tą akmenį, bažnyčią norėjo sudaužyti. Katalynui tai labai įstrigo. Paskui į tą ratą pateko Ema. Katalynas sugalvojo tai mokytojui sakyt – „Puntuko sesuo“. Ji tokia pilna, graži. Sulaukėm sunkvežimio, parvažiuojam, praeina kiek laiko, baigiasi seminaras. Kadangi birželio pradžioj mokiniai išlaiko egzaminus, tada mokytojui gali

sau vaikščirot po rašytojų tėviškes. Taigi buvo tokie geri laikai – nebūdavo biurokratinių popierių rašymo.

D. M.: Ar Jum atrodo, kad tada buvo mažiau biurokratinių popierių?

R. J.: Mažiau negu dabar. Dabar mokytojai baisiai daug rašo tokių kvailių popierių.

Po kažkiek laiko sugalvojom, kad reikia pasveikint Katalyną su vardadieniu – Antanas! Aišku, gal Stasė sugalvojo tada tokį tekstą. Parašom: „Sveikiname Antano Baranausko bendravardį.“ Pasirašom: „Puntuko giminės“. Aš nueinu į paštą siųst telegramos. Nepriima.

D. M.: Kodėl?

R. J.: Taigi kažkas užšifruota! „Puntuko giminės“ pasirašo. Paskui nežinau, ar mes tą telegramą išsiuntėm, ar ne, bet taip buvom sugalvoję.

D. M.: Ar paštininkės kontroliuoja, cenzūruoja?

R. J.: Nežinau, jeigu neaišku... Gal toliau turėjo būt mano pavardė? Aš nesuprantu. Taigi visur toks kvailas nusiteikimas, kad kas neišeitų, kaip rusai sako, чтобы не вышло.

D. M.: Niekada nepagalvotum.

R. J.: Na, bet tikrai, čia gi – faktas. Pirmiausia, kad sveikinam „Antano Baranausko bendravardį“. Betgi Baranauskas buvo nagrinėjamas mokykloj. Vienu žodžiu, buvo seminaras Anykščiuose. O paskui mes perėjom beveik visą Lietuvą.

D. M.: O kaip mokytojos sutikdavo keliauti? Juk vis tiek dauguma buvo ištekėjusios, turėjo šeimas. Bet žmonės norėdavo?

R. J.: Norėdavo. Važiuodavo kokios septynios mokytojos. Buvo tokia nerašyta mūsų kompanija, nes kitos gal nenorėdavo – ką aš žinau, kaip ten buvo. Viena buvo iš Panevėžio rajono – mano draugė Zita; ir viena buvo iš Vilniaus rajono – Salininkų mokyklos direktorė (ten, kur buvo tokia gera lietuviška mokykla, nes Marijampolyje buvo pastatę tokią gražią lietuvišką mokyklą). Jos atvažiuodavo iš kitų kraštų.

Dar galiu papasakot, koks Punioj buvo gražus susitikimas su tais pačiais mūsų rašytojais, kurie tada prie stalo sėdėjo.

D. M.: Širvys, Strielkūnas, Aputis...

R. J.: Tada Širvio nebuvo. Punioj buvo Graičiūnas, Aputis, Šniukas, Strielkūnas. Keliavom po Druskininkus. Druskininkuose vėl buvo labai įdomu. Į Raigardą ėjom. Ten mokytojai lituanistai mus palydėdavo, vėl sunkvežimiais, pėsčiom iš Merkinės ėjom į Subartonis. Kaip smagu! Ir dainavom kažkokią, nebežinau kokią, dainą, buvo labai gerai į taktą. Ėjom per tuos miškus ir dainavom dainą. Iš Merkinės – į Subartonis. Buvo labai labai gera tuose seminaruose!

D. M.: Atsiprašau, pertrauksiu Jus. Punia... Man atrodo, per Martinkaus jubiliejų Bražėnas pasakė gražią kalbą, ir aš pagalvojau, koks teigiamas Bražėnas. Prisiminiu mokytojos pasakojimą apie senus laikus, kai Bražėnas dar dirbo ar CK (jis tada buvo labai tarybinis), ar kur kitur. Jinai pasakojo, kaip jos, nežinau, ar su Jumis, ar dar su kuo nors, jį, gerokai pagėrusį, ganė ant kažkokio piliakalnio.

R. J.: Bražėno ten negalėjo būt. Gal ji turėjo galvoj Šniuką?

D. M.: Galbūt kita kompanija, aš nežinau.

R. J.: Na, gal. Aš neįsivaizduoju. Bražėno ten tikrai negalėjo būt. Tada gal kiti laikai.

D. M.: Per Martinkaus jubiliejų prisiminiu, ir man pasidarė įdomu, kur tas pagėrusio Bražėno ganymas vyko, ant kokio piliakalnio?

R. J.: Mes tada Strielkūną ganėm.

D. M.: Galų gale nesvarbu, čia buvo toksai mano ekskursas.

R. J.: Papasakosiu smulkiau, kaip buvo. Mes Druskininkuose ruošiamės į Punią. Druskininkuose buvo tokie šaunūs mokytojai. Vienas mokytojas buvo Žaldokas, kitas – Zobotka, mano kurso draugas.

D. M.: Mano draugo mokytojas – Žaldokas iš Druskininkų.

R. J.: Šaunus buvo mokytojas, bendravom, kai mes ėjom į Raigardą turbūt. O Zobotka buvo mano kurso draugas, mokyklos direktoriaus pavaduotojas. Susitikimą su rašytojais per Šniuką mes sutarėm Punioj. Mes labai

norėjom, kad su mumis važiuotų ir tie mokytojai. Kompanija solidesnė, ne tik tos moterėlės. Mes, tos moterėlės, nusipirkom vyno, ridikėlių, sviesto sumuštiniams. Mano draugė vilnietė Onutė Truncienė sako: „Labai negražu – moterys vaišinsim vyrus!“ Kai taip suniekino, mes nuvažiavom į Puniją. Tų vyrų neišleido Zabotka. Sakė: „Reikia dirbt su pataisininkais.“ O jie būtų mielai kartu važiavę pas mus į Puniją. Nevažiavo.

D. M.: Ar vyną pasiėmėt, ar ne?

R. J.: Pasiėmėm. Viską, ką turėjom, pasiėmėm: ridikėlius, sviestą, duoną. Mes, tos mokytojos suniekintos, ridikėlių nenusiplovėm. Paskyrėm Augutienę ir Libikienę sargėm, kad saugotų prie kelio, kol atvažiuos rašytojų mašina. O mes su Lovčikaite, įsitačiusios ant piliakalnio, skaitom laikraščius. Staigiai Šniukas – prie mūsų, išgąsdino: „Mes jau atvažiavę!“ Sakom: „Kur tos mūsų sargybinės?“ Jos, pamačiusios, kad atvažiuoja mašina, lėkė į krūmus, labai susinepatogino – nebeatliko savo pareigų.

D. M.: O ko jos susinepatogino?

R. J.: Galvojo, kaip jos pirmos sutiks, nedrašu – rašytojai atvažiuoja. Iš to kuklumo kažkur pabėgo. Atvažiavo tie rašytojai. Mūsų ridikėliai nenuplauti, užkanda neparuošta. Mes tada leidomės į Nemuną, numazgojom ridikėlius, susitaisėm. O jie buvo išgėrę. Buvo užvažiavę į Stakliškes ir norėjo mum atvežti midaus. Bet jiems tik leido vietoj paragaut, išsivežt neleido. Paskui nepaprastai gražiai dainavom. Aš – ne dainininkė. Bet Stasė, Ema, Augutienė! Rašytojai Aputis, Graičiūnas – dainininkai. Visi skaitė kūrinis.

D. M.: O ką dainuodavot?

R. J.: Nežinau, ką dainavom, nebeatsimenu dainų, bet gražiai dainavom. Aišku, liaudies dainas. O ką dar galėjom dainuot? Juk ne kokias tarybines dainas. Bet buvo geri dainininkai. Tada Strielkūną už rankelės gaudė Ema, kad Strielkūnas nenusiristų, nes ten yra toks skardis, upelė teka į Nemuną.

D. M.: Ar rašytojai atvažiavo jau to midaus gurkštelėje?

R. J.: Buvo gurkštelėje, bet ne per daug. Tik nuotaika buvo gera. Dzūkai girdėjo mūsų dainavimą. Mes buvom daržinėj susiruošę nakvynę, o rašytojai su mašina išvažiavo į Vilnių. Matyt, jie turėjo vairuotoją. Reikia manyti, kad ten buvo „Literatūros ir meno“ mašina. Į mus dzūkai pagarbiai

žiūrėjo, kad taip gražiai dainavom ir kad buvo atvažiuavę rašytojai. Buvo toks įdomus susitikimas, su humoru.

Kas dar buvo labai įspūdinga? Turbūt kai gyvenom Vilkavišky, į Tolminkiemį keliavom traukiniu.

D. M.: Ar keliavot į Tolminkiemį tuo metu, kai Filipavičiaus nepriėmė, ar ne?

R. J.: Ne. Čia mes pačios keliavom, ta mokytojų grupė. Vėl buvo seminaras. Mes gyvenom Suvalkijoje. Basanavičiaus gimtinė, čiulbant paukščiams anksti rytą. Ėjom pėsčiom turbūt iš Vilkaviškio. Kudirkos Naumiestį lankėm. Ten buvo mokytoja Manikienė. Mes taip lankydavom viską aplinkui. Maironį aplankėm. Daug tokių vietovių aplankėm – gal kokias penkias ar šešias vasaras praleidom keliaudami. Nebežinau, kaip tie įdomūs seminarai baigėsi. Gal viską aplankėm.

O kaip prasidėjo susitikimai su rašytojais? Susitikimai buvo rengiami mokiniams, tai buvo jiems skirti vakarai. Ne tik mokiniams. Aš dar vienas pareigas turėjau.

D. M.: Kokias?

R. J.: Man buvo lengva dirbti. Aš buvau „Knygos bičiulių“ draugijos sekretorė. Buvo „Knygos bičiulių“ draugija – kaip Biržuose buvo Kraštotyros draugija. Bet Biržuose Kraštotyros draugijos veikla baigėsi nesėkmingai (turbūt būčiau netekusi darbo, apie butą – nė svajot). O Pakruojy sekėsi gerai. Kai aš sugrįžau į Pakruojį, sekretorė Galiauskaitė (kažkodėl ji juto, kad man patinka bendrauti su rašytojais) galvojo, kad reikia man tokias pareigas skirti. Aš už tas pareigas (pusę sekretorės etato „Knygos bičiulių“ draugijoje) ir pinigų gaudavau. Tada turbūt mano ir pareiga buvo rengt susitikimus su rašytojais. Susitikimai buvo rengiami ir per Rašytojų sąjungą, ir per „Knygos bičiulių“ draugiją. Buvo dvigubas kelias. Vienus susitikimus rengdavau per Rašytojų sąjungą – su Rutkauskiene (tada ji buvo net ne Rutkauskienė, mergautinės pavardės nežinau, kaip Noreika sakydavo, – Janytė). Susitikimus mokykloms aš daugiau gal rengdavau per Noreiką, tardavausi su Noreika. O su juo susipažinau Biržuose.

D. M.: Per Janonį?

R. J.: Ne per minėjamą. Aš perskaičiau laikraštį, kad Kupišky – Noreikos vakaras. Buvo dar parašyta, kad vakaras vieną dieną vyks Kupišky, kitą

dieną – Pasvaly. Man toptelėjo į galvą: „Kodėl Noreika negali užvažiuot?“ Pagalvojau, kad dienos metu laikas tuščias. Jis vienas skaito. Ar jam sunku paskaityt dieną? Paskambinau Noreikai. Aišku, jis manęs nepažino. Sakau: „Ar jūs galėtumėt atvažiuot surengti vakarą?“ Kadangi gyvenau Biržuose, įsivaizdavau, kad jis skaito tik Janonį. Aš sakau: „Ar galėtumėt dieną paskaityt Janonį?“ Paklausė, kas aš tokia esu. Pasakiau, kad dirbu Metodiniam kabinetė. Sako: „Gerai, galėčiau, jeigu būtų mašina, – kas mane atvežtų, paskui nuvežtų į Pasvalį.“ Aš apie auditoriją nė negalvojau. Mokytoja Pilėnienė eksromptu, gal per kokią dieną surinko vaikų. Noreika skaitė Janonį. O kad jis skaito Martinaitį, man nė į galvą neatėjo! Laikraštis nebuvo parašyta, arba aš nepagalvojau. Kupišky ir Pasvaly Noreika skaitė Martinaitį. Paskaitė labai gražią, tokią jautrią Janonio programą, kurioje – eilėraščių ir laiškų ištraukos. Paskui pasakė, kad skaito Martinaitį. O mašina vežė Švietimo skyriaus vedėjas V. Velička, toks ne biurokratas. Mokyklų filмотekos turėdavo tokias mašinas, kur gali sėdėt tiktai du žmonės, o šiaip filmus vežioja. Tas vedėjas nuvažiavo į Kupiškį, atvežė Noreiką į Biržus, paskui nuvežė į Pasvalį. O aš į Pasvalį jau noriu važiuot klausyt Martinaičio. Man vietos nebuvo. Aš ėmiau ir nuvažiavau pati autobusu. Noreika labai nustebo, kad aš dar tikrai norėjau paklaust Martinaičio. Taip nuo to laiko susipažinom.

D. M.: Ar tada Martinaičio ten nebuvo, tik Noreika?

R. J.: Tada buvo tik Noreika. Paskui per Noreiką pradėjau rengti tuos vakarus. Nelabai drįsdavau skambinti, bet paskambindavau. Jeigu jo diena neužimta (pažiūri į užrašų knygele), jis pasako, koku laiku gali rengti vakarą. Jis ir tuos didžiuosius rašytojus, poetus pakviesdavo, kad kartu važiuotų pas mus.

D. M.: Žodžiu, Jums nereikėjo tartis su Martinaičiu, Marcinkevičium, Maldoniu?

R. J.: Aš su jais nesitardavau – Noreika susitardavo. O mašina tada rūpindavosi Rutkauskienė. Na, gal kartu – Rutkauskienė, bet Noreika būdavo tarpininkas. O man reikėdavo rūpintis auditorija. Žinodavau, kad labai gerai bus Linkuvoj, o Pakruojy – kaip Dievas duos.

D. M.: Ar Linkuvoj būdavo geriau, kaip Pakruojy?

R. J.: Geriau, kadangi tie klausytojai būdavo kitokie. O Pakruojy renginys būdavo jau Kultūros namuose.

D. M.: O kodėl ne mokykloj?

R. J.: Kai kada būdavo ir mokykloj. Kai aš dirbau „Knygos bičiulių“ draugijos sekretore, man reikėdavo, kad būtų vakaras. Tada buvo bilietai. Kai susitikimai vykdavo Kultūros namuose, mašiną duodavo „Knygos bičiuliai“. Bet vis tiek vakaras būdavo Linkuvoj, mokykloj. Kai vakaras rengiamas Kultūros namuose, auditorija būdavo įvairi, nes ateidavo ir suaugusių žmonių, ir mokinių.

D. M.: Poetus pasikviesti padėdavo Noreika. Bet aš neprisimenu, kad būtų atvažiavę kokių nors sovietinių nevykusių rašytojų. Neprisimenu Reimerio, Drilingos. Kaip Jums pasisekdavo pakviesti tokius gerus rašytojus? Tarkim, buvo Aputis su Zalatorium, Noreika – su Martinaičiu. Nebepreisimenu, kas iš prozininkų dar buvo.

R. J.: Paskui buvo įsteigta Paukštelio premija. O kas tokią mintį davė? Ko gero, tą mintį galėjo duot ir kolūkis.

D. M.: Kolūkis?

R. J.: Galėjo. Dabar neatsimenu, kas išsakė tą pirmą mintį. Bet tas nuostatas rengė „Knygos bičiuliai“. Dabar šitą iniciatyvą perėmė ir man nebeleidžia nė savo nuomonės sakyti. Dabar premiją paskyrė Šoblinškaitei. Man taip nepatinka, nors verk, bet ką padarysi, paskyrė – paskyrė.

D. M.: Nieko nepadarysi. Paukštelio premijai sekėsi – iki šiol buvo visi geri rašytojai.

R. J.: Buvo labai geri rašytojai, ir tuos rašytojus pasiūlydavo Sventickas. O mes galutinį variantą turėdavom paskui rinkti patys. O šiaip, man atrodo, pirmas smuikas būdavo Sventicko.

D. M.: Ar Rašytojų sąjungos, ar asmeniškai Sventicko?

R. J.: Man atrodo, kad, ko gero, asmeniškai Sventicko. O kai pradėjom, gal ir mes kartais pasiūlydavom. Kolūkis gerai laikėsi (neprisimenu, kaip kolūkis buvo pavadintas, gal – „Naujas ūkis“?; nežinau, kas – pirmininkas). Kadangi čia – Paukštelio gimtinė, tą premiją toj teritorijoje skirdavo kolūkis. Ar pirmasis, gavęs Paukštelio premiją, – ne Granauskas?

D. M.: Gali būt. Aš tik žinau, kad visi Paukštelio premijos laureatai buvo tikrai geri rašytojai.

R. J.: Vienintelė moteris gal buvo Jasukaitytė.

D. M.: Ar jiniai – tikrai Paukštelio premijos laureatė? Ir E. Mikulėnaitė – tikrai laureatė.

R. J.: Taip, tikrai. Turbūt nuo Granausko prasidėjo.

D. M.: Granauskas, Aputis, Martinkus, Martinaitis, Čigriejus...

R. J.: Bet tik stebėtina, keista, kad net Aputis džiaugėsi ta premija. Rubliais premija buvo simboliška. Matyt, Paukštelio vardas buvo svarbus.

D. M.: Ar Jūs nežinot, kaip mokytoja Lovčikaitė susidraugavo, netgi susirašinėjo su Apučiu?

R. J.: Susidraugavom po to, kai mes Rozalime prie to stalo sėdėjom. Tada jau buvom pažįstami. Vėliau dar buvom susitikę ir Punioj. Aputis su Zalatorium buvo ir pas mus atvažiavę.

D. M.: Zalatorius mokykloj tada visą laiką sakė: „Pasivaikščiojimas vakarėjančiais laukais.“ Prisimenu, kaip Aputis iš jo juokėsi, nes yra „Sugrižimas vakarėjančiais laukais“... Zalatorius atsistoja kalbėt, ir vėl jam išeina: „Pasivaikščiojimas vakarėjančiais laukais...“

R. J.: Taip ir susipažino, kadangi juto, kad Lovčikaitė – labai gera skaitytoja. Jam tai buvo ir įdomu.

D. M.: Aš po kažkurio vakaro dar su Apučiu bendravau. Jis taip gražiai apie mokytoją kalbėjo.

R. J.: Ji – jo kūrybos vertintoja. Jei žmogus gerai vertina kūrybą, randa bendrą kalbą.

D. M.: Birutė sakė, kad atiduos Apučio laiškus mokytojai mūsų Instituto archyvui.

R. J.: O kokia Birutė? Ai, mokytoja Birutė Deveikienė?

D. M.: Taip. Sakė, laiškai buvo gražiai sudėti į voka.

R. J.: Paukštelio laiškų irgi turėtų būti.

D. M.: Taip. Jinai klausė manęs: „Kaip Tu manai, ką daryt?“ Sakau: „Atiduok mūsų archyvui.“

R. J.: Žinoma. Vis tiek, man atrodo, ten geriausiai saugoti.

D. M.: Tie laiškai niekad nedings. Dabar Gasiliūnas tvarko archyvą. Be to, aš turiu vilčių, kad Apučio archyve išliko mokytojos laiškų. Tada jau būtų dialogas.

R. J.: Turėtų būt išlikę. Tie laiškai turėtų būt labai gražūs.

D. M.: Aš dar jų nepaėmiau. Dabar Birutė išvažiavo į Nidą. Kaip tik, sakiau, paimsiu kitąkart, kai grįšiu į kaimą.

R. J.: Būtų tikrai labai gražu.

D. M.: Sakė, pardavinėja jau mokytojos butą, viskas – pas Birutę, niekas nedings.

R. J.: Gerai, kad pas Birutę. Ten ir daugiau mokytojos Lovčikaitės laiškų turėtų būti – susirašinėjimas su Paukšteliu.

D. M.: Žinau tik, kad yra laiškų Paukšteliiui ir Apučiui. Daugiau Birutė nieko nesakė.

R. J.: Daugiau gal ir neturėjo.

D. M.: Sakė, kad labai daug nuotraukų sudegino.

R. J.: Dabar pakalbėsiu apie filmą.

D. M.: Gerai, kalbėkit apie filmą. O apie kokį filmą?

R. J.: „Vakar ir visados“.

D. M.: Čia kur su Martinaičiu?

R. J.: Taip. Kai dirbau Metodiniam kabinetė, kaip minėjau, į mano pareigas įėjo rūpinimasis mokytojų kvalifikacija. Toks buvo darbas. Kai pasirodė filmas „Vakar ir visados“, sugalvojom, kad reikia mokytojam tą filmą parodyti. Kur dabar yra parduotuvė, tada buvo kino teatras. Gal su Martinaičiu tada tarėmės...

D. M.: ... arba su Lukšu.

R. J.: Vienu žodžiu, buvo atvažiuavę Lukšas, Martinaitis ir Pavilionienė. Mes žiūrėjom filmą, o paskui su jais bendravom. Bendravom Kultūros namuose, o filmą žiūrėjom toj salėj. Tai buvo labai įdomu, labai įdomiai kalbėjo Lukšas apie bendravimą su Maskvos kino kūrėjais. Tas filmas tada mums buvo labai įspūdingas.

D. M.: Ar į Kultūros namus, į tą filmo aptarimą, rinkosi tik mokytojai, ar visuomenė?

R. J.: Rinkosi mokytojai dėl to, kad renginiai būdavo jiems skirti. Čia buvo toks filmo stebėjimas.

D. M.: Ar niekam nekliuvo, kad nacionalistai susirinko?

R. J.: Ne, niekam nekliuvo. Pakruojy iš viso nebuvo tokio baisaus dalyko kaip Biržuose.

D. M.: Nebuvo?

R. J.: Buvo, bet kitokiais aspektais. Labiau neleisdavo ar į kokį užsienį išvažiuot, ar kur. Biržuose prie mokytojų tikrai būtų prisikabinę, ypač prie Lovčikaitės – dėl Jovo deklamavimo. Pakruojy buvo truputį atlaidžiau žiūrima negu kitur. Pirmasis sekretorius Švambaris tuo laiku gal visai tokių dalykų nesuprato. O Galiauskaitei patiko meno žmonės.

D. M.: Čia kompartija, bet dar buvo saugumas.

R. J.: O dėl saugumo nežinau.

D. M.: Saugumas užsiėmė kitokiais reikalais?

R. J.: Saugumas gal labiau ką nors gaudė. O, dar su kuo bendravom! Labai bendravom su Matuzevičium.

D. M.: Tai čia Jūs – kaip tokia pusiau iš Biržų?

R. J.: Su Matuzevičium mes pradėjom bendrauti per tuos „Knygos bičiulius“. Jis buvo aktyvus „Knygos bičiulių“ poetas. Jis atvažiuodavo ir su Urbonaite. Jis tapo toks mūsų Pakruojo draugas. Ai, dar prisiminiau, kodėl rašytojai rinkdavosi Linkuvoj. Į Linkuvą dar rinkdavosi Spudo jaunystės draugai.

D. M.: Kas buvo Spudo jaunystės draugai?

R. J.: Spudo jaunystės draugas buvo Albinas Bernotas. Kas dar?

D. M.: Nastopka?

R. J.: Ne, Nastopka nebuvo Linkuvoj. Saja.

D. M.: Nastopka buvo vieną kartą per kažkokį Spudo jubiliejų. Aš dar tebeturiu nuotrauką.

R. J.: Gal ir buvo, gal aš tiesiog neįsidėmėjau.

D. M.: Buvo Pocius. Nastopka – dar toks jaunas, su barzda.

R. J.: Aš, matyt, Nastopką užmiršau.

D. M.: Prisimenu, kaip aš mokytojai pasakiau, kad mirė Bernotas, ir buvo jos toks beviltiškas: „Albinėlis...“ Aš galvoju, nuo kurių laikų jie pažįstami?

R. J.: Nuo tų vakarų. Tada tų vakarų Pakruojy nebūdavo, būdavo tik Linkuvoj.

D. M.: Bernoto Linkuvoj aš neprisimenu. Arba aš tada dar nesimokiau, arba kažkada po manęs.

R. J.: Gerokai anksčiau, matyt, buvo. Tada ten buvo Suveizdienė. Turbūt kokia Spudo draugė labai gražiai dainavo „Susitikt tave norėčiau vėlei“.

D. M.: O Jūs Spudą prisimenat?

R. J.: Ne, Spudo aš neprisimenu. Aš jį galiu prisimint tik kaip vaiką. Spudo tėvas buvo mano auklėtojas. Kai aš mokiausi Kupišky, Spudas buvo mano klasės auklėtojas. Atsimenu, sakydavo: „Dokim!“. Kaip istorijos mokytojas, jis buvo patriotas. Lietuvos patriotas. Mes vieną kart galvojom šūkius. Atsimenu, vieną šūkį, nežinau, ar aš, ar kas kitas, sugalvojo tokį: „Už tėvynę – mirtis nebaisi!“ Tokį šūkį sugalvojom dėl Spudo auklėjimo. Jis buvo klasės auklėtojas. Kai atvažiavau į Pakruojį, labai nustebau. Kai buvo Linkuvos Švietimo skyrius ir valsčius, Spudas buvo Linkuvos Metodinio kabineto vedėjas.

D. M.: Tai čia – tėvas?

R. J.: Tėvas – Povilas Spudas. Jis turėjo didelę biblioteką Linkuvoj, Švietimo skyriuj. Paskui tą biblioteką, tas knygas iš Linkuvos aš perėmiau. Buvo daug baisiai gerų knygų. O paskui, kai aš nebedirbau, tos knygos išėjo...

D. M.: O kur palaidoti Spudo tėvai? Mano mama kažkada seniai su senąja Spudiene ligoninėj gulėjo. Aš buvau visai vaikas. Bet aš nežinau net, kur palaidota Spudienė.

R. J.: Gal galėtų būt palaidota Kaune? Gal išsikėlė į Kauną? Vaidotas, be abejo, palaidotas Linkuvoj. O tėvai, ko gero, – Kaune. Kaune gyveno duktė – Vaidoto sesuo.

D. M.: Manot, kad jinai motiną išsivežė į Kauną?

R. J.: Ko gero, nes Kaune yra pažįstamų. Spudo draugai, Skodžius atvažiuodavo į Linkuvą.

D. M.: Taip, Skodžių aš vieną kartą irgi prisimenu. Gal per kažkurį Spudo jubiliejų.

R. J.: Ada buvo labai gera globėja, bet jai neužteko laiko gilintis į kūrybą – ji buvo labai praktiškas žmogus. Baisiai ilgai dirbo.

D. M.: Jinai kažkada geografiją man dėstė.

R. J.: Gyvenimiška moteris, bet ne poezijos žmogus.

D. M.: Ką dar norėjot prisiminti apie Matuzevičių?

R. J.: Štai ką dar noriu papasakoti. Matuzevičius tapo mūsų draugu. Gal man dar dirbant Biržuose ar jau čia, mes su juo tardavomės, kokius vakarus rengsim. Jis man parašydavo laišką, net pabraukdavo, būtinai griežtai pamokydavo, ką reikia padaryti (turiu išlikusių jo laiškų). Mes važiovom į Mačernio jubiliejų – tuo laiku, kai Marcinkevičius buvo koneveikiamas.

D. M.: Kada Marcinkevičius buvo koneveikiamas?

R. J.: Kai Štomas su Venclova...

D. M.: Aišku. Čia jau Nepriklausomybės pradžia.

R. J.: Taip, mes tada važiovom. Man atrodo, Matuzevičius irgi buvo. Aišku, buvo. Žemaičių Kalvarijoj mes ėjom pėsčiom tais kalneliais, buvom ir Mačernio gimtinėj – Šarnelėj.

Vėliau buvo įspūdingas grupės žmonių susitikimas su Matuzevičium! Nuvažiovom su juo susitarę į Krinčiną, jo tėviškę. Jis taip nuoširdžiai mum pasakojo apie savo darbus.

D. M.: Ar čia jau – Nepriklausoma Lietuva?

R. J.: Taip. Prieš mirtį turbūt buvo likę vieneri metai. Mes tarėmės susitikt kitamet, vėl važiuot į Krinčiną. Bet mum besirengiant važiuot, jis jau buvo miręs.

D. M.: Matuzevičius buvo Mačernio, Bradūno kartos. Ar jis ką nors apie tuos savo draugus pasakodavo?

R. J.: Pasakodavo. Jis turėjo labai daug medžiagos. Tada jis mum gal visą valandą kalbėjo, kai mes jo tėviškėj buvom. Jo atmintis buvo labai gera. Baisiai gaila, kad jis nepaspėjo užrašyt. Gal kai kas dar juodraščiuose yra. Apie savo tėviškę pasakojo, apie medelius, kuriuos tėvai pasodino jiems, vaikams, augant. Apie jo mirtį buvo rašyta, tai jau žinot, kaip jis gražiai mirė.

D. M.: Kiek aš žinau, vos ne kojas plaudamasis.

R. J.: Taip, taip.

D. M.: Jis buvo mano mamos amžiaus, gimęs tais pačiais 1917-ais metais.

R. J.: Jį globojo ir mylėjo Šaštakauskaitė, dabar irgi mirusi. Jis grįžo į Krinčiną. Matyt, visada žmogus prieš mirtį grįžta į savo tėviškę. Tėviškėje jis miršta greičiau. Kai jis grįžo, matyt, asociacijos veikė jo širdį ir, kaip rašė Šaštakauskaitė, jis tokiom mėlynom akim pažiūrėjo ir, atsisėdęs ant paties padaryto suolo, plovėsi kojas. Taip ir užgeso.

D. M.: O iš tikrųjų tai – laiminga mirtis. Be kančių ir be nieko.

R. J.: Ar kitą dieną, ar greitai metu turėjo būt jo vestuvės su Šaštakauskaite.

D. M.: Kieno vestuvės? Matuzevičiaus? Kiek jam buvo metų? Maždaug septyniasdešimt, gal daugiau kaip septyniasdešimt.

R. J.: Tikrai tiek turėjo būt. Atsimenu laidotuves. Monsinjoras Vasiliauskas sakė: „Pirmiausia įleiskim karštą, tada kalbėsime.“ Jo žodžiai buvo tokie pranašiški. Kai leido karštą, pasipylė tokia liūtis! Tada vis tiek per liūtį kažkas, nebeatsimenu kas, kalbėjo.

D. M.: O kodėl pasakė: „Pirma įleiskim karštą, tada kalbėsime“?

R. J.: Kad bus sunku karštą įleisti per liūtį – artėjo liūtis. Ta prasme. Kalbėjo per liūtį. Matuzevičius bendravo su Urbonaite.

D. M.: Jūs sakėt, kad Matuzevičius Jums net pabraukdavo, ką Jūs turit daryt, ką pakviest. O ką jis siūlydavo, neprisimenat?

R. J.: O! Jis man turbūt padėjo organizuot Biržuose Binkio minėjimą. Jei kur nors vykdavo koks nors renginys, jis tiesiog rūpindavosi, kad viskas sklandžiai vyktų, rūpestingai tėviškai pamokydavo.

D. M.: Buvo atvažiavęs Aputis, Martinaitis, Maldonis, Marcinkevičius. Mes, mokiniai, paklausydavom tai, ką jie kalbėdavo salėj, o Jūs turbūt bendraudavot labiau?

R. J.: Mes Linkuvoj valgydavom vakarienę arba gerdavom kavą prieš vakarą.

D. M.: O kiek būdavo to bendravimo su rašytojais?

R. J.: Žiūrint kaip kada išeidavo. Tiesiog galvoju. Geriausiai atsimenu, ką pasakodavo Noreika. Jis pasakodavo, kas vyksta Vilniuj, kas su kuo bendrauja, pasakodavo apie Beatričę. Noreika pas mus dar pakviesdavo Beatričę.

D. M.: O Beatričė dažnai atvažiuodavo?

R. J.: Beatričė turbūt buvo porą kartų. Kartą nakvojo. Atsimenu, kaip ryte sakė: „Ar jau šviesu? Kiek švinta?“ Paryčiais jie išvažiavo. Nakvojo viešbuty. Tiesiog Noreika pasakojo prie stalo, kaip laidojo jo motiną ir kaip nenorėjo prie kapo netikrų kalbų, kad nebūtų taip, kaip kad žmonės kalba – ne iš širdies, kai visi susikaupę. Norėjo pasakyt, kad Beatričė dainavo. Bet jam nereikėjo. Bevalgant pietus, po vakaro, Beatričė uždainavo tą pačią dainą (bijau, kad nesumeluočiau kokią).

D. M.: Man atrodo, Noreika savo dienoraščiuose tai yra užrašęs. Ne apie Pakruojį, bet apie tai, kaip Beatričė prie jo motinos kapo dainavo.

R. J.: Taip, turbūt apie Beatričę užrašęs yra. Jie buvo labai artimi draugai.

D. M.: Ir Jūs su Noreika draugavot.

R. J.: Mes buvom draugai. Aš visad paskambindavau dėl tų vakarų. Kiek tik Vilniuj būdavo programų, į visas programas lėkdavau, taigi ir susitikdavom. Man net būdavo labai nepatogu, nes jis visada pasakydavo kokią repliką, kad Jėčiūtė čia sėdi. Bet jis taip norėjo parodyt, kad mane mato. Jį su visom jo programom į Pakruojį kviesdavau.

D. M.: Paklausiu išūliai. Ar kaip nors Jūsų sąmonėj figūravo, kad Laimonas Noreika yra Justo Paleckio žentas?

R. J.: Figūravo, bet teigiama, ne neigiama, prasme.

D. M.: Kuria prasme – teigiama?

R. J.: Teigiama prasme todėl, kad jis, kaip Paleckio žentas, į Paleckį žiūrėdavo pagarbiai. Nepaisant tų visų skaudžių Lietuvos istorijos dalykų. Noreika vis tiek jame matė tuos tikrus pradus. Aš gana atlaidžiai žiūriu į žmonių santykius – svarbu, kokioj jie atsidūrė situacijoj.

D. M.: Aš suprantu, tiesiog klausiu.

R. J.: Kadangi žentas žiūrėjo pagarbiai į savo uošvį, ideologiniai dalykai man neigiamų dalykų nesukeldavo.

D. M.: Jūs sakėt, kad su Matuzevičium bendravot kaip tik tuo laiku, kai Štromas ir Venclova pasisakė prieš Marcinkevičių. Ar Matuzevičius kaip nors tai vertino, ar Jūs į tai tiesiog neatkreipėt dėmesio?

R. J.: Ne, šito aš nežinau, Matuzevičiaus nuomonės negirdėjau. Aš girdėjau tik paties Kubiliaus nuomonę. Kai Kubilius kalbėjo Žemaičių Kalvarijoje, jis labai jaudinosi, kad taip buvo kalbama ne vietoj – kavinėje, valgant kotletus. Tai labai veikė Kubilių, nes jam atrodė neetiška tokioj vietoj kalbėt apie tokius dalykus. Su Matuzevičium daugiau kalbėjom apie jo kūrybą ir bendravimą su kitais rašytojais.

D. M.: Aš iš mokytojos Lovčikaitės esu girdėjusi apie pagrindinę spaudą. Aš tada buvau mokinukė, paskui – studentė. Gal nelabai domėjausi, gal nedrįsau paklaust. Ar Jus pasiekdavo kaip nors, tarkim, Katalikų Bažnyčios Kronika ir tokie panašūs neoficialūs leidiniai?

R. J.: Manęs – ne.

D. M.: O kada Jūs sužinojot apie išeivijos poetus – Nagį, Bradūną, kitus?

R. J.: Man atrodo, turbūt daugiausia – iš Noreikos.

D. M.: Noreika buvo švietėjas.

R. J.: Taip, buvo švietėjas. Papasakosiu dar apie įdomią paslaptį. Mano draugė kraštotyrininkė buvo davusi man Tomo Venclovos pareiškimą (turėjau nusirašiusi, neišmečiau), kaip jis rašė CK, kad išleistų į užsienį: „Aš esu toks pat principingas, kaip tėvas, bet visiškai priešingų pažiūrų.“ Šitą pareiškimą ilgai nešiojau užrašų knygelėj. Matyt, tada Venclova išvažiavo. O apie Katalikų Bažnyčios Kroniką... Ekspedicijose kur nors Dzūkijoje gal kokie pateikėjai paminėdavo šį leidinį. Bet man į rankas niekas nebuvo patekę. Lovčikaitė daug bendravo su kunigais. Aš nebendravau. Aš – nepraktikuojanti katalikė, tikrai pakrikštyta, bet į bažnyčią einu tik per laidotuves. Sauliui tai tiesiai pasakiau. Bet labai gražiai Sauliukas Filipavičius atsakė: „Tai visai nesvarbu.“ Man taip patiko toks jo pasakymas.

D. M.: Mokytoja Lovčikaitė Sauliui Filipavičiui Liudo Vasario pavyzdžiu bandė parodyti, kad kunigo kelias jaunystėje gali būti labai komplikotas ir dėl grynai žmogiškų – meilės – dalykų. Jis lyg ir turėjo poetinių aspiracijų. Bet Saulius pasakė, kad jisai viską žino, bet jam tai – ne problema. Nežinau, kodėl aš tai labai prisimenu.

R. J.: O jeigu prakalbom apie jį, tai dar papasakosiu įdomių detalių. Mes su mokytojais (ne tiktai Pakruojo rajono – buvom pasikvietę ir grupę mokytojų iš Gargždų, nebūtinai lituanistų), buvom Troškūnuose, vienuolyno kambaryje. Ar Jums niekad neteko ten būti?

D. M.: Ne.

R. J.: Ten – nuostabi aura! Mes su mokytojais nakvojom tuose Troškūnų vienuolyno kambarėliuose.

D. M.: Ar pas Saulių?

R. J.: Taip. Tiesiog mes su juo tarėmės, kad mus priimtų. Tuose kambarėliuose gyvenom, taip romantiška.

D. M.: Man taip įdomu, ir aš galvojau, gal kada nors išprašyt pas Filipavičių kaip to paties krašto žmogui?

R. J.: Taigi galima nuvažiuoti ir ten pernaktuoti. Ten labai romantiška. Atsimenu, kai mes buvom, viena mokytoja, pradinių klasių specialistė, sakė: „Mėnuo šviečia pro tą langelį.“

D. M.: Noreika pas jį lankydavosi. Jis apie tai yra kažkur rašęs.

R. J.: Taip, gyvendavo. Yra ta vaizdajuostė, kur jie abudu vaikšto, šuniui meta lazda. O mes, tie mokytojai, ten apsigyvenom, ten mum irgi buvo seminaras. Tam seminare mum paskaitas skaitė, ne tiek paskaitas skaitė, kiek susitikom su pas mus atvažiavusiu monsinjoru Vasiliausku.

D. M.: Tai čia jau Nepriklausomybės laikais?

R. J.: Taip. Arvydas Juozaitis mum leido klausyti Salomėjos Nėries poezijos, kurią skaitė Mironaitė. Mironaitė skaitydama vienoj vietoj sako: „Kokios gražios tavo akys!“ Juozaitis buvo paskutinė Mironaitės meilė. O

paskui skaitė Noreika. Vakare Filipavičius užkūrė židinį. Labai maloniai leidom vakarą.

D. M.: Koks jis orus pasidaręs! Aš per mokytojos laidotuves pažiūrėjau – toksai kanauninkas. Tikrai labai iškalbus, protingas, ir visas stotas toks!

R. J.: Bet koks jis geras paprastiems žmonėm! Mano jaunystės draugė, už mane dar vyresnė, gyvena Panevėžy, bet Sauliuko parapijietė. Jis, kaip tos parapijos klebonas, netgi užvažiuoja pas ją Panevėžy ir draugiškai su ja šnekasi. Koks žmogaus paprastumas!

D. M.: Aš dabar pažiūrėjau, jo tėvai netoli nuo mokytojos palaidoti. Mokytoja palaidota ten, truputėlį aukščiau.

R. J.: Jis čia, Linkuvoj, nebeturi nieko – nei brolio, nei sesers.

D. M.: Aš apie brolius ir seseris nežinau. Kaip tik vakar buvau prie artimųjų kapų, sukteleėjau ir prie mokytojos kapo. Prisimenu, kad Sauliukas, atkalbėjęs prie kapo, užkasant duobę, paėjo, mačiau, kad jis meldėsi greta. Dabar pažiūrėjau, kad ten abu jo tėvai palaidoti. Ten yra tokia Kristaus galva ant paminklo, žemyn nuo mokytojos. Tėvas anksčiau miręs, mama – vėliau.

R. J.: Jam Noreika buvo didelė atrama, jie labai bendravo. Pas jį, Troškūnų vienuolyne, gyveno Juozaitis. Ten ištiesai būna jaunimo, organizuojamos Adolfo Kolpingo draugijos jaunimo stovyklos. Saulius tiesiog suburia tuos jaunus žmones, ir jie ten bendrauja. Vienu žodžiu, visą kultūrą, kokią tiktai gali, jis dovanoja Troškūnuose.

D. M.: O ką prisimenat apie Martinaitį iš ekspedicijų?

R. J.: Man su poetu Martinaičiu yra tekę susidurt ekspedicijose.

D. M.: Ekspedicijose su mokytojais?

R. J.: Čia studentų grupės.

D. M.: Kai Jūs studijavot?

R. J.: Ne, aš buvau jau sena mokytoja. Būdavo studentų praktika. Studentai turėdavo rašyti vietovardžius ir rinkti tautosaką. Nežinau kodėl, bet tiem

patiem studentam buvo paskirti du vadovai. Ko gero, buvom Šaukote, turbūt Radviliškio rajone, į Žemaitijos pusę. Mokslininkė kalbininkė Kardelytė vadovavo vietovardžių rinkėjų grupei. Joje buvo mokytojų ir studentų. Šalia vietovardžių rinkėjų studentų visada būdavo grupelė mokytojų, ir aš joje būdavau. O Martinaitis vadovavo tautosakos grupei. Ko gero, tie patys studentai turėdavo ir tautosaką, ir vietovardžius rinkti. Ne, konfliktų jokių nebuvo. Bet aš iš tos vienos vasaros atsimenu Martinaitį, kaip tautosakos rinkėją, – tokį visiškai paprastą. Bet daugiau, plačiau bendraut neteko. Tokio platesnio pokalbio nebuvo, prisimenu tik tai kaip paprastą žmogų, su studentais renkantį tautosaką.

D. M.: Taigi jis čia buvo su Noreika, dar kažkada jis čia buvo.

R. J.: Kai su Noreika – kokie čia metai galėjo būt?

D. M.: Aš dar mokiausi vidurinėj. Galėjo būt kokie 1977-i, 1978-i metai.

R. J.: Taip, aštuntam dešimtmety. Jie tada atvažiavo, Noreika kažkur nususuko. Taip man buvo nedrašu, nors Martinaitis buvo labai paprastas, bet truputį varžė.

D. M.: Kas varžė – Noreika ar Martinaitis?

R. J.: Martinaitis, nes buvau mažiau pažįstama. O paskui jis buvo labai draugiškas, malonus. Noreika turbūt jau buvo po insulto. Jis, ligoninėj gulėdamas, atsiminė Martinaičio eilėraščių. Jis taip džiaugėsi, kad atsimena Martinaitį!

D. M.: Vadinasi, smegenys neužlietos.

R. J.: Smegenys neužpilti. Tada slaugytoja labai džiaugėsi, kad Noreika deklamuoja Martinaitį. O eilėraščių nebeatsimenu. Mes dar Pakruojy labai džiaugėmės, kad Pakruojo biblioteka organizuoja labai gerus susitikimus, rašo projektus. O pernai projektas buvo idealus – susitikimas su Nacionalinės premijos laureatais. Per vieną susitikimą buvo Martinaitis ir, ko gero, Sprindytė.

D. M.: Sprindytė turbūt buvo su Mikelinsku.

R. J.: Jei Sprindytė buvo su Mikelinsku, tai kas tada? Gal tada buvo Nastopka su Čigriejum?

D. M.: Galėjo būti: Nastopka – didelis Čigriejaus gerbėjas.

R. J.: Nastopka tikrai buvo su Čigriejum. O kas buvo su Martinaičiu? Su Martinaičiu, ko gero, buvo Dautartaitė, o gal ir ne, tiesiog neatsimenu. Mes labai neseniai, praeitais metais, buvom susitikę su Martinaičiu. Tai – paskutinis susitikimas. O ta knyga „Mes gyvenome“ visiem skaitytojam, kurie perskaitė, paliko labai didelį įspūdį. Tokie tie susitikimai.

D. M.: Ačiū.

Pokalbį parengė, įrašė, mokytoją lituanistę Redą Jėčiūtę kalbino Šiuolaikinės literatūros skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Donata Mitaitė.

Pokalbis įrašytas: 2013-07-17; iššifruotas ir užrašytas: 2013-12-13.

Pokalbis autorizuotas: 2014-01-18.

Pokalbio trukmė: 93 minutė ir 37 sekundės.

Pokalbį šifravo, užrašė dr. Neringa Markevičienė.